

Motion till riksdagen 2018/19:2741

av **Maria Gardfjell m.fl. (MP)**

Utveckling av den svenska livsmedelsstrategin för att minska sårbarheten i jordbruket och livsmedelssektorn

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett mål för självförsörjningsgraden bör utvecklas och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett mål för fossilfritt jordbruk 2040 bör utvecklas och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att som ett delmål för fossilfritt jordbruk utveckla ett mål för fossilfritt konstgödsel, alternativt en avvecklingsplan för konstgödsel samt en effektivisering av användningen av stallgödsel, och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör inrättas ett nationellt centrum för miljösmart växtskydd som också ökar självförsörjningsgraden, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör införas ett särskilt stöd till lantbrukare som ökar självförsörjningsgraden av proteingrödor, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att riksdagen bör besluta om ett nytt mål för ekologiskt lantbruk om 40 procent av odlingsarealen 2030 och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behöver införas en åtgärdsplan för åkermarkens bördighet samt kolbindning i odlingsmark och betesmark och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Det är naturligtvis i grunden positivt att riksdagen har antagit en svensk livsmedelsstrategi för jobb och tillväxt i hela landet, med en bred uppslutning. Det är samtidigt tydligt att vi behöver utveckla livsmedelsstrategin. Livsmedelsstrategin tar upp att sårbarheten i livsmedelskedjan ska minska, men väldigt kortfattat och övergripande. Efter den omfattande torkan 2018 som drabbade jordbruket hårt, behöver vi utveckla de delar av livsmedelsstrategin som berör det svenska jordbrukets sårbarhet och klimatanpassning.

Det har sagts att avsikten är att handlingsplanen ska uppdateras löpande och att livsmedelsstrategin anger riktningen för hur regeringens mål ska nås och är en process snarare än en slutprodukt. I denna process är en utveckling av livsmedelsstrategin betydelsefull.

En livskraftig matproduktion kan i olika situationer försörja befolkningen med tillräckligt med högkvalitativa livsmedel genom fungerande livsmedelskedjor, även lokala och regionala livsmedelskedjor. Ett övergripande mål måste vara att stärka och integrera jordbrukets, trädgårdsnäringsens, fiskets, renskötselns och jaktens tre grundläggande roller i livsmedelskedjan för att skapa ett ökat värde för såväl konsumenter som producenter

- Att producera mat åt medborgarna
- Att vårda naturresurserna
- Att utveckla kulturen och främja matkulturen

Ett resilient livsmedelssystem

Importen av mat har ökat betydligt snabbare än exporten och vi kan se hur självförsörjningsgraden av livsmedel har sjunkit. Även livsmedel som produceras inom Sverige är idag nästan helt beroende av import av kritiska insatsvaror som drivmedel, reservdelar, konstgödsel, foder, veterinärmediciner och bekämpningsmedel samt specialingredienser för livsmedelsindustrin mm. Utöver det är själva distributionsapparaten mycket känslig för störningar. I händelse av kris blir vi väldigt snabbt utan mat.

Livsmedelsförsörjningen ska klara externa påfrestningar i samband med klimatförändringar, naturkatastrofer eller samhällskriser. Produktionssystemen borde vårda och återskapa naturresurserna och näringsämnen måste återcirkuleras i livsmedelskedjan så långt det är möjligt. Sveriges lantbrukare är skickliga och konsumenterna är medvetna. Trots det har jordbruket i Sverige blivit allt mer beroende av import. Det är alltså inte bara livsmedel som fraktas över jorden, utan även insatsmedlen. Det handlar bland annat om olja och konstgödsel från Ryssland samt fodersoja från Brasilien. Produktionen av livsmedel leder således till miljöproblem i både Sverige och utomlands. Det stora beroendet leder också till en försämrad krisberedskap.

I en omvärld där både geopolitik är i gungning och klimatförändringar blir mer påtagliga kommer vi inte alltid kunna förlita oss på import av insatsmedel. Eller som det uttrycks i en rapport från MSB och SLU¹: Den bästa livsmedelsberedskapspolitiken för

¹ <https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/fu-food/forskning/rapporter/livsmedelsproduktion-ur-ett-beredskapsperspektiv-eriksson-2018.pdf>.

ett nytt civilt försvar är därför att införa politiska styrmedel och genomföra satsningar för att snabba på en omställning till ett fossilfritt lantbruk.

Mer än hälften av spannmålsskörden torkade bort under sommaren 2018. Skörden summerade till ca 3,5 miljoner ton, jämfört med 6,2 miljoner ton snittskörd de senaste åren. Det är den sämsta skörden i Sverige sedan 50-talet. Torkan har även påverkat stora delar av norra Europa. Den regniga och relativt varma hösten har dock gjort att den tredje vallskörden blev bra. Vad gäller grovfoder så summeras skörden i södra Sverige till 60–65 procent av den normala och 70–80 procent i mellersta och norra Sverige. Svenska skörden av grönsaker och rotfrukter ser ut att bli mellan 50–90 procent av den normala. Det värsta farhågorna som uppstod under sommaren inföll tack och lov inte.

För svenska produkter leder torkan 2018 i Sverige exempelvis till:

- ökade priser på foder som i sin tur leder till ökade produktionskostnader inom både mejeri, nöt och gris
- tillgången till ekologiskt foder minskar, vilket ger mindre utbud av ekologiska produkter
- kommande brist på feta mejeriprodukter som grädde, smör och ost
- trolig brist på fågel och ägg
- minskad tillgång på grönsaker och rotfrukter
- prishöjningar inom spannmålsprodukter, mejeri, bär och grönsaker
- svenskmärkta produkter kan ta slut, och ett avbräck i försäljningen innebär en risk för att inte kunna öka försäljning och produktion kommande år.

Klimatförändringarna innebär att situationer med extremväder kommer att bli vanligare. Därför är det viktigt att utifrån sommarens torra se hur lantbruket kan göras mer resilient och klimatanpassat. Det är också viktigt att jordbruket och livsmedelsbranschen är ledande aktörer i klimatomställningen, eftersom kopplingen är så tydlig mellan klimatpåverkan och risker för livsmedelssektorn. Initiativet Sweden Food Arena inom Tillväxtverket samlar dagligvaruhandel och ett antal av de stora livsmedelsföretagen. De kommer att ta fram en färdplan för svensk livsmedelssektor som identifierar de åtgärder och områden som kan göra livsmedelsproduktion i Sverige klimatpositiv 2050. Det är mycket positivt, men det finns dock en poäng att arbeta ännu bredare med frågorna så att även småföretagen och den lokala maten omfattas.

Mål för självförsörjningsgrad

Jordbruket har en viktig roll i det civila försvaret. När vi diskuterar frågor kring självförsörjningsgrad och livsmedelstrygghet går vi ofta tillbaka till 90-talet. Då avvecklades beredskapslagren. 1989 avvecklades självförsörjningsmålet. Jordbruket hade en blockorganisation. En stor strukturomvandling har skett i jordbruket sedan dess. Sedan 1990 har till exempel 100 000 lantbruksgårdar blivit 65 000. Antalet mjölkgårdar har minskat från 25 000 till 4 000 och antalet mjölkkor har minskat från 600 000 till 300 000. Sedan 1990 har vi minskat jordbruksmarken med 265 000 hektar. Å andra sidan finns positiva trender. Arealen ekologiskt lantbruk har ökat till dagens 550 000 hektar, antalet dikor har mer än fördubblats.

För att vi ska kunna producera livsmedel importeras drivmedel, konstgödsel, foder och kemikalier mm. Det behövs ett brett reformpaket för att göra det svenska lantbruket mer robust och mindre importberoende.

Miljöpartiet föreslår att ett mål för självförsörjning ska utredas. Det angeläget att ha en bred ansats i utvecklingen av ett mål för självförsörjningsgraden. Självförsörjning bör förmodligen beräknas på kalorier snarare än handelsvärde. Problem med självförsörjning kan lika gärna uppstå i bindande kontrakt för export av vissa produkter, som att en produktionsmetod inte klarar att producera i händelse av kris.

Det är också viktigt att utreda hur livsmedelskedjans sårbarhet kan minska i alla led i livsmedelskedjan, från gård till konsument, samt hur stadsodling och odling i villaträdgårdar kan bidra i en krissituation. Finlands mål för självförsörjning på livsmedel om 80 procent bör kunna utgöra ett underlag i diskussionen.

Gårdagens kriskost baserade sig till stor del på potatis. Alldeles säkert kommer kriskosten också ha en hög andel vegetabilisk andel, men osäkert om potatis är aktuellt.

Mål för ett fossilfritt lantbruk

I den ovan nämnda studie som genomförts av MSB och SLU konstaterar alla deltagande växtodlande lantbrukare att drivmedel till maskiner är det mest kritiska beroendet för att kunna fortsätta med växtodling under en längre kris. Det är tydligt att omställningen till ett fossilfritt välfärdsland är viktig för lantbruket och krisberedskapen. Det viktigaste är att ställa om dieseln. Den rödgröna regeringen drev igenom bränslebytet, en reform som successivt kommer att öka inblandningen av svenskt biodrivmedel i det konventionella bränslet. En utredning har tillsatts som ser över de ekonomiska förutsättningarna för att utveckla biogasen. Sverige har stor potential att utveckla fossilfria drivmedel. För att främja teknikomställning till en fossilfri fordonsflotta måste även arbetsfordon, traktorer och skördetröskor stöttas. Lokal produktion av drivmedel måste säkras i hela landet.

Inriktningen är att lantbruket ska vara fossilfritt 2040.

Gödselmedel – fossilfritt jordbruk

Konstgödseln är ett av jordbrukets insatsmedel där stora mängder fossil energi används i produktionen. För att uppnå fossilfrihet i jordbruket behöver dagens konstgödsel ersättas med konstgödsel som producerats med hjälp av fossilfri energi, alternativt så behöver avveckling av konstgödsel ske. Ett delmål om fossilfri konstgödsel behöver preciseras.

God beredskap kräver att jordbruket bygger på de platsbundna resurserna. Med andra ord ska vi använda det som finns att tillgå lokalt på ett bättre sätt. En del av detta handlar om att växtodling och djurhållning är balanserad lokalt eller regionalt. Då kan stallgödslet från djurproduktion i större utsträckning användas på åkrar i närheten som behöver näring. Det är ett sätt att minska användningen av importerat konstgödsel, vilket också kan bidra till att minska den totala mängden kväve i kretsloppet, vilket kan minska övergödningen.

För att snabbare öka den effektiva användningen av det svenska stallgödslet bör man göra det enklare att använda det och handla med det. Det handlar dels om tekniska stöd för att koncentrera gödsel för att förenkla transport, men även om plattformar för att lantbrukare som vill sälja respektive köpa stallgödsel lättare ska kunna komma i kontakt med varandra.

Att avgifta kretsloppet, med ett effektivt uppströmsarbete, så att matavfall och avlopp i större utsträckning kan användas som biogödsel efter biogasproduktion är

också en viktig del i framtidens jordbruk. I själva verket är det bland annat matens innehåll av till exempel kadmium som sedan hamnar i rötter och avloppsslam. Det är mycket viktigt att minska miljögifter i all mat.

En annan del av arbetet är att använda gödselmedel mer effektivt. Därför bör moderna metoder för att sprida stallgödsel stöttas. På så vis kan den nationella gödselresurs vi har användas på ett bättre sätt och behovet av import minska ytterligare.

Växtskyddsmedel

Konventionellt jordbruk är till stor del beroende av kemiska växtskyddsmedel. Växtskyddsmedlen är i stor utsträckning importerade insatsmedel vilket kan innebära att vår motståndskraft vid en förändrad världshandel eller geopolitiska förändringar är liten. Vi kommer självklart att behöva ett skydda växterna från sjukdomar och skadedjur även i framtiden. På grund av klimatförändringarna förväntas behovet till och med öka.

En baksida av användningen av kemiska bekämpningsmedel är miljöpåverkan, bland annat påverkas den biologiska mångfalden. Vissa ämnen riskerar att förorena grundvatten och ytvatten som ska utgöra råvatten till dricksvatten. Kemiska bekämpningsmedel som ansågs vara harmlösa när de introducerades, anses idag utgöra stora miljöproblem och även hälsoproblem. Ett sådant exempel är ogräsmedel med glyfosat. Frågan om rester av kemiska bekämpningsmedel i maten är också en viktig konsumentfråga, speciellt avseende vissa importerade livsmedel. Intresset för frågan växer när fler väljer att äta specialkost, som vegansk kost.

Den svenska utvecklingen av alternativa metoder för växtskydd måste stärkas, till gagn för såväl ekologiskt som konventionellt lantbruk. Det gör oss mindre beroende av importerade kemikalier. Därför anser Miljöpartiet att det inrättas ett nationellt centrum för miljösmart växtskydd. Lantbrukare måste få mycket bättre möjligheter att få tillgång till bättre alternativ till kemiska växtskyddsmedel. Bara det faktum att det finns kunskap om användning av alternativa metoder kan vara avgörande för att en konventionell lantbrukare har ett gott alternativ i händelse av kris eller i områden där kemiska bekämpningsmedel utgör en stor risk, till exempel i vattenskyddsområden.

Växtförädling

I regeringens handlingsplan för livsmedelsstrategin lyfts frågan om en uppbyggnad av ett nationellt kompetenscentrum för växtförädling för att förnya den svenska växtförädlingen lyfts fram som en åtgärd. Den svenska växtförädlingen måste stärkas, så att vi får fram utsäde som är anpassat till vårt klimat och våra förutsättningar. Det minskar behovet av import och växtskyddsmedel. Dessutom ska bevarandet av traditionella sorter främjas, eftersom dessa kan visa sig viktiga i ett förändrat klimat.

Det är viktigt att ha aktiva bevarandeåtgärder för lantraser och gamla växtsorter. Vissa utsäden finns inte att få tag på i Sverige förutom via import.

Foder

Det har inte alltid importerats soja till Sveriges lantbruksdjur. Tidigare var självförsörjningsgraden av proteinfoder högre. Det går att bli mer självförsörjande genom att återupptäcka gammal kunskap i kombination med ny kunskap om grödor,

sorter och odlingsteknik. Fler lantbrukare satsar nu på att bli mer självförsörjande på protein till djuren, med gott resultat och god ekonomi. Drivkraften är att det är bra att vara mindre beroende av importerat foder och att göra en klimatsmart sak. Den viktigaste proteinfodergörödan är vallen med baljväxter, som är den huvudsakliga födan för korna. Genom att odla mer eget proteinfoder i Sverige minskar vi beroendet av importerad soja. Ärtor, lupin, oljeväxter, lin, sojabönor och åkerbönor är de vanligaste renodlade proteingrödorna. Odling av sojabönor förekommer, men är än så länge ovanligt i Sverige. Arealen med åkerböna har ökat på senare tid och är nu lika stor som odlingen av ärtor.

EU har tagit initiativ till en proteinplan. Ambitionen är att få fram proteingrödor som produceras på ett mer miljömässigt hållbart sätt, jämfört med sojaodling från Brasilien där regnskogarna skövlas. Svenska nötkreatur äter mycket lokalt producerad vall, men det finns också en omfattande import av soja.

Att systematiskt importera näring i form av foder och gödsel samtidigt som många svenska marker redan innehåller mycket näring bidrar till ett näringsöverskott och därmed övergödning.

Lantbrukarnas riksförbund konstaterar att det finns en potential för ökad odling av proteingrödor i Sverige. På så vis kan vi bli mer självförsörjande och samtidigt minska matens påverkan på regnskogen. Ett annat alternativ är att odla mer av grödor som ger intressanta biprodukter, som rapsmjöl från raps och drank från etanolvet. Foderproduktion kan gå hand i hand med framställningen av biodrivmedel, vilket är positivt. I dag finns ett särskilt stöd för lantbrukare som odlar vall. Det bör införas ett särskilt stöd till lantbrukare som odlar proteingrödor och siktar på att bli självförsörjande.

Låt ekologiskt lantbruk visa vägen

Det finns stora vinster med att öka den ekologiska produktionen i Sverige. Ekologiskt jordbruk har kommit långt i utvecklingen av robusta odlingsmetoder som inte är lika beroende av importerade insatsvaror. Inom växtskydd tar sig detta uttryck i mekanisk jordbearbetning för att hålla ogräs borta, biologiska växtskyddsmedel som består av exempelvis bakterier eller av insekter som är naturliga fiender till skadedjuren. När det gäller gödselmedel bygger ekologisk odling till stor del på lokala resurser snarare än import av konstgödsel. Generellt har produktutvecklingen av växtskyddsmedel och gödselmedel för ekologisk odling gått snabbt framåt de senaste tjugo åren.

Det ekologiska jordbruket har kommit längst med flera av dessa frågeställningar och det finns metoder där som det konventionella lantbruket kan lära av. Samtidigt kan vissa tekniska och rationella lösningar från det konventionella lantbruket, som metoder för att sprida gödsel effektivt, i större utsträckning appliceras på det ekologiska lantbruket för att stärka den svenska matproduktionen och digitaliserade lösningar. Ekologiskt lantbruk behöver också utvecklas på andra sätt, vilket behöver stödjas av Sveriges politik för innovationer samt forskning och utveckling.

Det ekologiska jordbruket bidrar till ekosystemtjänster, som främjande av pollinatörer och levande jordar, vilket är avgörande för möjligheten att bedriva matproduktion.

Den ekologiska produktionen bör öka i Sverige. Miljöpartiet anser att riksdagen beslutar om ett nytt mål för ekologiskt lantbruk om 40 procent av odlingsarealen 2030.

Stödet till ekologiskt lantbruk bör höjas i samband med att EUs gemensamma jordbrukspolitik revideras.

Marken

Jordbruksmetoder som ökar mullhalten i odlingsmarkerna och därmed kolhalten kan fungera som en kolfälla och uppväga ökningen av klimatbelastningen från koldioxid. Samtidigt skulle den naturliga bördigheten öka. I samband med klimatkonferensen i Paris togs ett fyrapromille-initiativ. Ambitionen med fyrapromille-initiativet är alltså att öka mängden inlagrad kol i världens jordar med 4 promille per år. Odlingsmarkerna är en nyckel i klimatfrågan. I jordarna finns mer kol än i all växtlighet och i atmosfären tillsammans. IPCC kommer att ta fram en specialrapport om jordbruksmarken framöver.

God jordbruksmark och rent vatten är förutsättningar för livsmedelsproduktion. Vi har länge tagit dem för givet och hanterat dem som oändliga resurser. Vi har tillåtet ett slöseri. Skyddet för dricksvatten och jordbruksmark av hög kvalitet bör stärkas. I ljuset av klimatförändringarna är det brådskande. Man bör även stärka investeringar i metoder som använder naturens förmåga att rena och buffra vatten, såsom våtmarker. Det behöver införas en åtgärdsplan för åkermarkens bördighet och kolbindning i odlingsmark och betesmark. Innovativa produktionssystem som kan bidra till målet, t.ex. skogsträdgårdar, plöjningsfria odlingar och skogsbete måste främjas.

Genom att öka självförsörjningen på utsäde, foder, växtskydd, gödselmedel och drivmedel blir beredskapen för kris bättre samtidigt som vi minskar miljöpåverkan och gynnar biologisk mångfald. En utgångspunkt i detta arbete är att vi också måste värna om själva grunden för lantbrukares möjlighet att bruka jorden: kvalitativ jordbruksmark och friskt vatten.

Särskilda åtgärder för minskad sårbarhet

I Riksrevisionens granskning om livsmedels- och läkemedelsförsörjning – samhällets säkerhet och viktiga samhällsfunktioner² berörs frågan om att det inte längre finns några beredskapslager för livsmedel. Riksrevisionen rekommenderar regeringen att förtydliga det samordningsansvar som Livsmedelsverket har. Regeringen har tagit vissa initiativ. Inom försvarspolitiken diskuteras frågorna om det civila försvaret och livsmedelsförsörjningen. Det kan behövas ett stöd till särskilda åtgärder för minskad sårbarhet (t.ex. beredskapslager), men det är ännu viktigare att förtydliga Jordbruksverkets roll i arbetet för att säkerställa att landsbygden utvecklas på ett sådant sätt att sårbarheten i jordbruket minskar.

Maria Gardfjell (MP)

Jonas Eriksson (MP)

Elisabeth Falkhaven (MP)

² <https://www.regeringen.se/4a4f9b/contentassets/84967c7a96f94679954c363c33fd2b87/skr.201718-283.pdf>.